

Helena Sojka-Masztalerz

Transkrypcja czy transliteracja nazwisk ukraińskich w polszczyźnie? : z dziejów ortografii

Studia Ukrainica Posnaniensia 3, 295-301

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TRANSKRYPCJA CZY TRANSLITERACJA NAZWISK UKRAIŃSKICH W POLSZCZYŹNIE? Z DZIEJÓW ORTOGRAFII

HELENA SOJKA-MASZTALERZ
Uniwersytet Wrocławski, Wrocław — Polska

ТРАНСКРИПЦІЯ ЧИ ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ
У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ? З ІСТОРИЇ ПРАВОПИСУ

ГЕЛЕНА СОЙКА-МАШТАЛЕЖ
Вроцлавський університет, Вроцлав — Польща

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена дослідженню транскрипції та транслітерації українських прізвищ у польській мові на матеріалі преси за 1991 та 2012 рр. у порівняльному аспекті. Проведений аналіз виявив, що існує потреба повторного опрацювання прозорих та розбірливих норм транскрибування українських антропонімів.

TRANSCRIPTION OR TRANSLITERATION OF UKRAINIAN SURNAMES
IN POLISH? THE HISTORY OF THE ORTHOGRAPHY

HELENA SOJKA-MASZTALERZ
University of Wrocław, Wrocław — Poland

ABSTRACT. The article is dedicated to the investigation of the transcription and the transliteration of Ukrainian names in Polish on the material of the press releases published in 1991 and 2012. The analysis has shown that there is a necessity to redescribe perspicuous and readable rules of transcription and transliteration of Ukrainian antroponyms.

W swojej książce *Losy polskiej ortografii* S. Jodłowski, powołując się na badaczy dziejów ortografii m.in. W. Taszyckiego i S. Rosponda, twierdził, że „nasza ortografia stanowiła w XVI w. w pełni dojrzały system”¹, ale dalej podawał — przytaczając za S. Urbańczykiem, że polską ortografię „czekały jeszcze późniejsze zmiany, wynikające z chęci dostosowania pisowni do zmian zachodzących w żywej mowie”². Jakże zatem były te zmiany i czego one dotyczyły, kto zajmował się w przeszłości, a kto dziś decyduje o zmianach zasad ortograficznych, także tych dotyczących pisowni obcych nazw własnych?

Zanim zatem zajmę się odpowiedzią na postawione pytania, podam kilka niezbędnych informacji na temat historii ortografii, skupiając się głównie na pisowni wyrazów obcych. Tendencje graficzne i ortograficzne, które upowszechniły się dzięki rozwojowi szesnastowiecznego drukarstwa przyczyniły się do utrzymania polskiej pisowni bez większych zmian do lat 80. XVIII wieku. Początkowo wypracowane zasady nie były jednak przestrzegane przez wszystkich autorów i oficyny drukarskie, w których wydawano dzieła. Upowszechnianiu i ujednocnieniu pisowni towarzyszyła

¹ S. Jodłowski, *Losy polskiej ortografii*, Warszawa 1979, s. 29.

² Tamże, s. 40.

pewna dowolność i zamieszanie. Temu chaosowi zapobiec miały traktaty ortograficzne (np. *Ortografia* J. Januszowskiego), popularne wówczas gramatyki łacińskie, pełniące funkcję szkolnych podręczników (np. tzw. *Alwar*), a także słowniki, np. *Słownik* Knapiusza, w którym autor zaproponował m.in. pisownię fonetyczną wyrazów polskich oraz — co szczególnie cenne z punktu widzenia czynionych dalej rozważań — pisanie wyrazów obcych według ich polskiego brzmienia³. Knapski znalazł naśladowców wśród gramatyków XVII i XVIII w., powoływali się oni na jego ortograficzne pomysły, szukając poparcia dla niektórych własnych koncepcji. Jednym z nich był autor *Gramatyki dla szkół narodowych* O. Kopczyński domagający się wprowadzenia m.in. pisowni fonetycznej zgodnie z zasadą: „Piszemy, jak mówimy, mówimy, jak piszemy”⁴. Na rozwój polskiej ortografii mieli wpływ nie tylko poszczególni pisarze, korektorzy, wydawcy czy drukarze, ale także zespoły i instytucje. W 1830 r. Deputacja, wyłoniona spośród członków warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, kwestionując niektóre ustalenia Kopczyńskiego, wydała *Rozprawy i wnioski o ortografii polskiej*, w której poza pisownią wyrazów rodzimych zajęto się także pisownią obcych nazw własnych. Deputacja opowiedziała się za dotychczasową pisownią imion obcego pochodzenia na *-ya, -ia* typu *Marya, Julia*. Zasadę tę podtrzymali również członkowie Akademii Umiejętności uchwałą z 1891 r. Sprzeciwili się jej językoznawcy m.in. A. Brückner, J. Karłowicz i A. Kryński, którzy w *Gramatyce języka polskiego* z 1897 r. proponowali imiona obcego pochodzenia zapisywać przez *j* np.: *Marja, Julja*⁵. Przez cały wiek XIX wśród pięciu najważniejszych zagadnień ortograficznych znalazł się także problem zapisu *i (y)–j* po spółgłoskach w wyrazach zapożyczonych⁶. Zajęto się także pisownią nazwisk obcych. W ogłoszonych przez Akademię Umiejętności w 1918 r., a uzupełnionych wyjaśnieniami przez Komisję Językową, tzw. *Głównych zasadach pisowni* zalecano, aby silnie polszczyć „nazwiska ruskie przez tak zwany przekład ich fonetyczny na język polski, np. *Drahomaniw* na *Dragomanów*⁷, *Ohonowskyj* na *Ogonowski*, co zresztą robią i sami Rusini, a zwłaszcza robili to dawniej, podpisując się po polsku”⁸. Do polszczenia nazwisk ukraińskich zachęcała także PAN w *Pisowni Polskiej* z 1933 r., pisząc, aby: 1/ ukraińskie *-skyj, -ska* oddawać przez polskie *-ski, -ska* i pisać nie *Ohonowskyj, Studyńska* ale *Ohonowski, Studyńska*, 2/ *-wycz* oddawać przez *-wicz*, np. nie *Antonewycz, Myronowycz* ale *Antonewicz, Myronowicz*, 3/ *-iw* oddawać przez *-ów*, np. *Drohomanów, Jacków*, bo tylko wówczas możemy odmieniać *Drohomanowa, z Jackowem*, „co nie będzie razić ani po polsku ani po ukraińsku”⁹. Również S. Słoński opowiadał się za realizowaniem nazwisk ukraińskich na *-skyj, -ckij, -yj* na wzór polskich na *-ski, -cki, -y, -i*, a więc *Kotlarewski, Partycki, Smal-Stocki, ZALOZNY, Myrny, Łepki* i odmienianiem ich wg deklinacji przymiotnikowej. Pozostałe zaś nazwiska proponował odmieniać wg deklinacji rzeczownikowej, w tym te na *-ycz* pisane na wzór polski na *-icz*, np. *Szaszkewicz*¹⁰. Jednak przełomem

³ Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 1999, s. 368.

⁴ Tamże, s. 661.

⁵ Całą dyskusję na temat ujednoczenia pisowni i protestów przeciwko uchwałom AU przedstawił Jan Łoś. Zob. J. Łoś, *Pisownia polska w przeszłości i obecnie. Zagadnienia i wnioski*, Kraków 1917.

⁶ Ponadto zajmowano się pisownią: zakończeń bezokolicznika, form imiesłowu uprzedniego, połączeń *ke, ge* i *kie, gie* oraz użyciem końcówek *-im (-ym), -em* oraz *-imi, (-ymi), -emi* S. Jodłowski, op. cit., s. 53.

⁷ *Pisownia polska. Przepisy — słowniczek*, Polska Akademia Nauk, wyd. X, Kraków 1933, s. 43–44.

⁸ J. Łoś, *Zasady ortografii polskiej i słownik ortograficzny według Polskiej Akademii Umiejętności*, wyd. II, Lwów-Warszawa 1922, s. 31.

⁹ *Pisownia polska. Przepisy — Słowniczek*. Polska Akademia Nauk, Kraków 1933, Wyd. X, s. 43–44.

¹⁰ S. Słoński, *Pisownia wyrazów słowiańskich w języku polskim*, „Język Polski” 1935, z. 5, s. 108.

w dziejach polskiej ortografii stało się powołanie w 1935 r. Komitetu Ortograficznego¹¹, którego zadaniem była rewizja dotychczasowych zasad ortograficznych i przeprowadzenie reformy pisowni, która miała - jak głosił Komunikat PAU — „pogodzić zdrowy tradycjonalizm z rozumną ewolucją, wynikającą z rozwoju języka i potrzeb życia współczesnego”¹², a którego członkowie przedstawiali swoje uwagi na łamach prasy codziennej, gdzie toczyła się zaciekle dyskusja o polskiej ortografii¹³. Zasady transkrypcji nazwisk ukraińskich przedstawione przez Komitet Ortograficzny w niewielkim stopniu różniły się od propozycji wcześniejszych. W *Pisowni polskiej* z 1936 r., będącej pokłosiem pracy Komitetu, dodano kilka szczegółowych zasad transkrybowania wyrazów pospolitych, i powtórzono, aby nazwiska na *-ський, -цький, -ий* zapisywać przez *-ski, -cki, -i, -y*, np. *Могильницький* — *Mohylnycki*, *Зілинський* — *Ziłyński*, *Ленкуй* — *Łepki*, *Мирний* — *Myrny* i odmieniano przymiotnikowo: *Ziłyńskiego*, *Łepkiemu*, a nazwiska na *-уч* zapisywać przez *-icz*, np. *Шашкевич* — *Szaszkewicz*. Zasadnicza zmiana, w stosunku do wcześniej zaproponowanych, polegała na wprowadzeniu zasady, aby nazwiska na *-ів* pisać przez *-iw*, nie zmieniać na *-ów*, ale w dalszych przypadkach, utrzymując postanowienia z 1933 r., przez *-ow-*, np. *Яків* - *Jackiw*, *Jackowa*, z *Jackowem*. Sugerowano, aby polszczyć tylko zakończenia nazwisk, a nie całe nazwiska, czyli nie używać form: *Ziłyński*, *Szaszkewicz*, *Lewicki*¹⁴. Przepisy z roku 1936 dotyczące transkrypcji wyrazów ukraińskich zostały uszczegółowione w Uchwale Komitetu Językoznawczego PAN z 20 stycznia 1956 r. Jednak ze względu na ograniczone rozmiary artykułu ograniczę się do omówienia tylko zasad transkrybowania nazwisk ukraińskich, odwołując się sporadycznie do zasad transkrybowania imion i wyrazów pospolitych. We wstępie do powszechnie wykorzystywanych, a dostosowanych do Uchwał z 1956 r. *Zasad pisowni polskiej i interpunkcji* S. Jodłowski i W. Taszycki podają, że w stosunku do zasad pisowni polskiej obowiązującej przez ostatnie 20 lat w uchwalonej ustawie zmieniono transkrypcję ukraińskich liter *ї, і*. Ponadto wprowadzono rozróżnienie w zapisie zaznaczając, w jaki sposób zaleca się transkrybować nazwiska na *-ий, -ський, -цький, -уч, -ів* w praktyce bibliotecznej, a w jaki w praktyce wydawniczej, tzn. w praktyce bibliotecznej wszystkie nazwiska należy transkrybować ściśle według podanych przepisów takich samych, jakie dotyczą wyrazów pospolitych. Powtarzając prawie te same nazwiska, proponowano zapis w praktyce bibliotecznej, np. *Мирний* — *Myrnyj*, *Могильницький* — *Mohylnyckyj*, *Левицький* — *Łewyckyj*, *Зілинський* — *Ziłyńskij*¹⁵, *Шашкевич* —

¹¹ Komitet Ortograficzny tworzyli członkowie najbardziej kompetentnych instytucji naukowych, kulturalnych i społecznych w kraju, a także przedstawiciele Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W skład Komitetu wchodziło siedem komisji, w tym komisja grup wyrazowych i wyrazów obcych z Tadeuszem Boyem-Zeleńskim na czele. Posiedzenia komisji, jak i obrady plenarne odbywały się na podstawie referatów. Niektóre z nich ukazały się w na łamach m.in. „Języka Polskiego” i „Poradnika Językowego”. I tak, o odmianie nazwisk francuskich pisał T. Boy-Zeleński („*Wieczne zmartwienie*” (o odmianie nazwisk francuskich), „Wiadomości Literackie” 24 II 1935, nr 588; tenże, *W sprawie odmiany nazwisk francuskich*, *Poradnik Językowy* 1935/1936, z. 6), o pisowni imion oraz nazw greckich i łacińskich pisał T. Sinko (*Projekt pisowni imion i nazw greckich i łacińskich w języku polskim*, *Poradnik Językowy* 1935/1936, z. 1, 2, 3), z kolei K. Nitsch – o transkrypcji z języka rosyjskiego na język polski (*Nowy projekt (Pol. T-wa dla Badań Europy Wschodniej) transkrypcji z języka rosyjskiego na polski*, „Język Polski” XIX, 1934, z. 3, s. 77–83).

¹² Komunikat Komitetu Ortograficznego PAU, „Język Polski” XX, 1935, s. 46–47.

¹³ Z. Klemensiewicz, *Walka o ortografię*, [w:] „Język Polski” XX, 1935, z. 2, s. 48–61.

¹⁴ *Pisownia polska. Przepisy — słowniczek*, wydanie XI, Kraków 1936, s. 53.

¹⁵ Transkrypcja nazwiska *Зілинський* sprawiała wiele kłopotów. W *Zasadach pisowni polskiej i interpunkcji* S. Jodłowskiego i W. Taszyckiego z 1998 r. jest błędna transkrypcja biblioteczna *Ziłyńskij*, mimo że w wydaniu z 1966 i 1976 r. jest ono poprawna: *Ziłyńskij*. Również we wcześniejszych

Szaszkewycz, Потєбня — *Potebnia*, w praktyce wydawniczej w kontekście polskim po polsku zaś, np. *Myrny, Mohylnycki, Łewycki, Zityński, Szaszkewicz* i odmieniamy po polsku, np. *Myrnego, Mohylnyckiego, Łewyckiego, Zityńskiego*. Przytoczono także wcześniejsze ustalenia, że nazwiska na *-iw*, np. *Яцкив* pisze się w mianowniku przez *-iw*, np. *Jackiw*, a w dalszych przypadkach przez *-ow*, np. *Якуова* — *Jackowa*¹⁶. Te same zasady powtórzono w *Słowniku ortografii języka polskiego* pod red. M. Szymczaka¹⁷, w którym także rozgraniczono zasady transkrybowania ukraińskich nazwisk ze względu na potrzeby biblioteczne i wydawnicze. Podano odmianę tych samych nazwisk, uzupełniając jedynie odmianę nazwiska *Jackiw* o formy liczby mnogiej: *Jackowowie, u Jackowów, z Jackowami*. Nie wszystkie współczesne słowniki ortograficzne podają, jak należy transkrybować lub transliterować nazwiska ukraińskie¹⁸. Te, w których zawarte są takie informacje, proponują, aby zasady transliteracji oparte były na Polskiej Normie PN-83, N-01201, obowiązującej od 1 lipca 1984 r.¹⁹ albo Polskiej Normie PN-ISO 9 obowiązującej od 1 lutego 2000 roku: *Transliteracja znaków cyrylickich na znaki łacińskie. Języki słowiańskie i niesłowiańskie*²⁰, z kolei zasady transkrypcji mają być zgodne z uchwałami Komitetu z 1956 r. Jedyną nowością w *Wielkim słowniku ortograficznym PWN* jest wzmianka, że w przypadku nazwisk historycznych lub znanych w wersji polskiej można zastosować wersję polską również w transkrypcji, np. *Wiszniowiecki, Chmielnicki, Rudnicki, Zityński*²¹.

Omawiając zasady transkrypcji podane w słownikach ortograficznych PWN z 2000, 2003 oraz 2013 r., jednoznacznie należy stwierdzić, że są takie same, gdyż opierają się na ustawie z 1956 roku²². Zupełnie inaczej jest z zasadami transliteracji. W przywołanych słownikach z 2003 i 2013 r. reguły zapisu dziesięciu liter: *ι, ε, ж, і, ї, ш, щ, ю* oraz *я* uległy zmianie, ponieważ zmieniły się zasady transliteracji (o tym pisałam powyżej). Nie będę jednak przedstawiać tych zmian ze względu na znikomą liczbę transliterowanych nazwisk w omawianym materiale źródłowym, jaki stanowią dwa dzienniki ogólnopolskie: „Gazeta Wyborcza” (dalej jako GW) oraz „Rzeczpospolita” (dalej jako Rz) z 1991 i 2012 roku²³.

wszystkich wydaniach *Wielkiego słownika ortograficznego PWN* pod red. E. Polańskiego w nazwisku tym pojawiła się rosyjska litera *ы* zamiast ukraińskiej *и*: *Зильнський*. Błąd ten usunięto dopiero w wydaniu z 2013 r.

¹⁶ S. Jodłowski, W. Taszycki, *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym*, Wrocław 1966, wyd. XV, s. 93–94. Por. tychże, *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji. Słownik ortograficzny*, Wrocław 1998, wyd. XXII, s. 114–115.

¹⁷ *Słownik ortografii języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, podred. M. Szymczaka, Warszawa 1986, PWN, s. 144–155.

¹⁸ Zob. m.in. A. Jasinowska-Czarny, *Słownik ortograficzny języka polskiego*, Wrocław 2000; *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, pod red. J. Podrackiego, Warszawa 2001.

¹⁹ *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, pod red. E. Polańskiego, Warszawa 2003, s. 108 (dalej jako WSO). Por. *Nowy słownik ortograficzny PWN*, pod red. E. Polańskiego, Warszawa 1996, 2000, 2013.

²⁰ Źródło elektroniczne, [w:] <http://so.pwn.pl/zasady.php?id=629694> (25.10.2013).

²¹ *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, pod red. E. Polańskiego, Warszawa 2003, s. 113.

²² Obecnie Rada Języka Polskiego jest instytucją władną w sprawie ustalania norm, w tym przepisów ortograficznych. Na pytanie Stowarzyszenia Warszawa-Kijów skierowane do RJP w 2001 r. o pisownię nazw ukraińskich w polskiej wersji odpowiedziano, że wszelkie wątpliwości związane z zasadami zapisu wyrazów w różnych alfabetach rozwiewa „Nowy słownik ortograficzny PWN” pod red. E. Polańskiego. Zob. źródło elektroniczne, [w:] http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=230&Itemid=1 (07.10.2013).

²³ Roczniki te zostały wybrane nieprzypadkowo. W 1991 roku Ukraina uzyskała niepodległość, dzięki czemu polskie media zaczęły ją traktować jako samodzielny byt polityczny, a nie część ZSRR. Z kolei 2012 był ostatnim rokiem, kiedy obydwie gazety ukazywały się przez całe dwanaście miesięcy.

Analizę rozpocznę od omówienia sposobów polszczenia zakończeń ukraińskich nazwisk. Następnie wskażę niepoprawne realizacje przyrostków i błędne transkrypcje występujące w rdzeniu nazwiska. Przykłady ilustrujące omawiane problemy ograniczę do niezbędnego minimum.

1. Zgodnie z zasadami polszczenia nazw własnych ukraińskie nazwiska zakończone na *-ський, -цький* mogą otrzymać w mianowniku liczby pojedynczej polskie zakończenia *-ski, -cki*, np. *Lubacziwski*²⁴, *Kocyłowski, Choroszkowski, Dyminski, Kolomojski*. Nazwiska postaci historycznych są polszczone, np. *Hruszewski, Szeptycki*. Tylko w materiale źródłowym z 1991 r. można znaleźć różne zapisy zakończeń, np. *-skij: Lubacziwskij, Jaworiwskij*, w których zastosowano transkrypcję biblioteczną, albo *-skij: Juchnowskij, Ingulskij*, będące wynikiem ruszczenia nazwisk ukraińskich²⁵ lub *-sky: Gorochowsky*, gdzie literę *u* zrealizowano jak *y*²⁶. W tekstach z 1991 r. (nawet w tym samym numerze, w obu dziennikach) mogły pojawić się te same nazwiska raz przetranskrybowane, a innym razem przetransliterowane. W tekstach z 2012 r. takich przykładów nie odnotowałam, a transliteracja nazwisk ukraińskich należy do rzadkości i dotyczy nazwisk osób mało znanych.

W całym materiale nazwiska na *-ski, -cki* są prawidłowo odmieniane. Wyjątek stanowi jedna błędna realizacja: w narzędniku zamiast końcówki *-im* jest *-ym*: *Myrosławem Lubaczywskym* (GW, 3 VI 1991), wynikająca z użycia w tym tekście niepoprawnej formy mianownikowej: *Lubaczywsky*.

2. W praktyce wydawniczej ukraińskie nazwiska zakończone na *-ий* mogą otrzymać *-y*, np. *Мирний — Myrny* i odmieniamy je jak nazwiska polskie odprzymiotnikowe, z kolei w praktyce biblioteczej nazwiska mają postać *-yj*, np. *Myrnyj*.

Wynotowałam niewiele nazwisk odprzymiotnikowych: *Zakureny* utworzone od imiesłowu przymiotnikowego *zakypenuий* oraz nazwisko *Chwyłowy*, a także poprawną formę dopełniacza „... miało dostęp do wierszy Aleksandra Tichego” (GW, 13 IX 1991), „Zdaniem ... Serhija Sołodkiego” (Rz. 20 XII 2012). Przeważają jednak realizacje mianownikowe na *-yj*, np. *Slipyj, Sołodkij*, które stosuje się w praktyce biblioteczej. Pojawiają się one zarówno w tekstach z 1991 r., jak i tych z 2012. W przypadkach zależnych nazwiska odprzymiotnikowe są zrealizowane niepoprawnie: „... jeszcze za życia kardynała Slipyja” (GW, 20-21 IV 1991), „... z Jozefem Slipyjem” (Rz, 3 IV 1991). Wynika to z niestosowania przymiotnikowej odmiany wymienionych nazwisk. Najprawdopodobniej nie polszcząc tych nazwisk, chciano zachować ich ukraińskie brzmienie i wyrównać temat do formy mianownika, aby łatwiej było go utworzyć.

3. Zgodnie z obowiązującymi zasadami polszczenia nazwisk ukraińskich przyrostek *-ий* w transkrypcji wydawniczej powinien być pisany jak *-icz*, a jedynie w transkrypcji biblioteczej jak *-ycz*.

Z materiału źródłowego wypisałam tylko trzy nazwiska ukraińskie zakończone na *-icz*: *Ławrynowicz, Sembratowicz, Jakubowicz*, przy których kontekst wskazuje, że odnoszą się do obywateli Ukrainy. Być może jest to transliteracja tych nazwisk, a w rdzeniu tego pierwszego nazwiska pojawiła się niepoprawna realizacja *y* zamiast *i*. Pozostałe nazwiska podane w dziennikach z zakończeniem na *-icz* dotyczą

²⁴ Ze względu na dużą powtarzalność tych samych nazwisk w materiale prasowym pomijam w tekście głównym pełny opis bibliograficzny. Zamieszczam go tylko wówczas, gdy omawiam szczegółowo błędne realizacje w zapisie nazwiska i podany przykład jest jednostkowy.

²⁵ W praktyce biblioteczej nazwiska rosyjskie zakończone na *-ский, -цкий*, transkrybuje się jako *-skij, -ckij*.

²⁶ Zgodnie z zasadami transkrypcji wyrazów ukraińskich literę *u* oddajemy przez *y*. Zob. WSO, s. 112.

obywateli Białorusi albo Rosji. Najprawdopodobniej chcąc jednoznacznie wskazać na nazwiska ukraińskie, dziennikarze bardzo konsekwentnie zastosowali takie rozróżnienie w całym materiale. Nazwisk z przyrostkiem *-ycz* jest bardzo dużo, dlatego ograniczę się do kilka: *Szuchewycz, Popowycz, Janukowycz, Daszkewycz*. Odmiana nazwisk na *-ycz* nie następuje problemów, np. Rozmowa z ... Popowyczem (GW, 13 I 2012), „Dynastia Janukowyczów” (Rz. 11 IX 2012).

4. Bez wskazania czy jest to transkrypcja biblioteczna, czy też wydawnicza nazwiska z przyrostkiem *-iw* w mianowniku mają mieć postać *-iw*, np. *Яукив - Jackiw*, a w przypadkach zależnych *-ow-*, np. *Jackowa, Jackowowi* itp.

Odnosiłam niewiele nazwisk na *-iw*: *Kaśkiw, Petriw, Pawliw* oraz: „... ostrożnie podchodzą do publikacji Pawliwa” (Rz. 13 II 2012). Trudno na podstawie tego jednego przykładu wyciągać daleko idące wnioski o niestosowaniu w pozostałych przypadkach postaci *-ow-*. Być może nie użyto jej, aby łatwiej było podać formę podstawową nazwiska²⁷. Ponadto uniknięto w ten sposób podania identycznej postaci nazwiska także z dzierżawczym formantem *-ow*, np. *Каськов*. Przypuszczam, że to czego obawiali się autorzy *Pisowni polskiej* z 1933 r., aby nie używać formy *Jackiwa*, bo to raziłoby po polsku i po ukraińsku, dla współczesnego Polaka jest formą bardziej przejrzystą, mimo że niezgodną z obowiązującymi zasadami polszczenia nazwisk ukraińskich.

5. Wydaje się, że poza nazwiskami ukraińskimi na *-ський, -цький, -ий, -ів, -ич*, które mogą otrzymać polskie zakończenia, ważkim problemem do rozwiązania pozostaje realizacja takich nazwisk ukraińskich, które do tej pory nie doczekały się systemowych rozwiązań. Do grupy tej zaliczyłabym nazwiska typu: *Сокіл — Sokil, Козел — Kozel, Чорновіл — Czornowil, Білоніл — Bilopil*, których odmiana budzi wątpliwości²⁸ oraz nazwiska z przyrostkami na *-ць, -нь*, które to zgodnie z ogólną zasadą transkrypcji wyrazów ukraińskich powinny być oddawane za pomocą polskiego *-eć, -eń* tak jak, np. nazwiska równe imionom: *Уманець — Umanec, Грицько — Hryćko, Ромась — Romaś* lub apelatywy, np. *швець — szweć, день — deń*²⁹. W badanym materiale znalazły się m.in. takie nazwiska: *Katyneć, Wołyneć, Horyń* oraz *Jemec*. Ta ostatnia niepoprawna realizacja najprawdopodobniej spowodowana jest spolszczeniem formantu na *-ec*. Przykłady takich dwojakich realizacji tego formantu można znaleźć też wśród nazwisk postaci historycznych, np. *Boroweć* ale *Konowalec*. Pociąga to za sobą dalsze konsekwencje w odmianie: *Borowcia* ale *Konowalca, Borowciowi* ale *Konowalcowi* itd. W analizowanym materiale znalazł się także przykład świadczący o mieszanu wygłosowego *-ń* z *-n*: „... o zlecenie zabójstwa ... Jewhena Szczerbania ...” (Rz. 12-13 V 2012). W formie podstawowej nazwisko brzmi *Szczerban*, a nie jak wynikałoby z odmiany *Szczerbań*.

Na zakończenie chciałabym podzielić się kilkoma uwagami. Z analizy dwóch gazet ogólnopolskich wynika, że dziennikarze częściej stosowali transkrypcję niż transliterację nazwisk ukraińskich. Polszczyli przede wszystkim ukraińskie nazwiska na *-ski, -cki*, zapisując je zgodnie z tradycją wydawniczą. Z kolei nazwiska na *-ycz, -yj* transkrybowali zgodnie z praktyką biblioteczną. Ponadto w przypadkach zależnych używali niepoprawnych form typu *Slipyja, Pawliwa* zamiast zgodnych z zasadami polszczenia nazwisk ukraińskich form *Slipego, Pawłowa*. Wydaje się, że należy zweryfikować zasady transkrypcji nazwisk ukraińskich, aby nie dochodziło

²⁷ Przypuszczenia swoje opieram na analizie nazwisk ukraińskich, w których powinno dojść do takiej samej wymiany samogłoskowej *i : o*, np. przy odmianie nazwiska męskiego *Czornowil*.

²⁸ W obydwu dziennikach do formy podstawowej dodawano końcówki fleksyjne, np. „...zastępcy Czarnowila” (GW, 22 IV 1991), „Przewaga ... nad Wiaczesławem Czornowilem znalazła” (GW, 2 XII 1991).

²⁹ Por. S. Słoński, op. cit. s. 108; S. Jodłowski, W. Taszycki, op. cit. s. 93.

na przykład w tym samym tekście do stosowania transkrypcji wydawniczej i bibliotecznej, co jest praktyką nagminnie stosowaną. Uzasadnione jest również uporządkowanie przepisów i uczynienie je bardziej konsekwentnymi, opracowanie bardziej szczegółowych wytycznych dotyczące transkrypcji wyrazów ukraińskich, w tym także antroponomów³⁰, ze szczególnym zwróceniem uwagi na transkrypcję wewnątrz wyrazu, aby uniknąć polszczenia i/lub ruszczenia wyrazów. Dotyczy to m.in. transkrypcji: litery *л* (**Salenko*, **Kowalenko*, **Wasylenko*, **Lewczenko*)³¹, litery *у* (**Lisicki*, **Kunicki*, **Dworniczenko*, **Tichyj*, **Trofimiak*, **Winniczenko*), liter: *мь*, *дь*, *нь* (**Sitko*, **Hetmanczuk*, **Fiedko*, **Linko*), litery *н* (**Pełęński*, **Pohrebyński*, **Łopatyński*), litery *м* (**Fomienko*). Warto bowiem poświęcić więcej uwagi transkrypcji i transliteracji wyrazów ukraińskich w języku polskim ze względu na jeszcze jeden powód – coraz ściślejszą współpracę między Polską a Ukrainą na różnych poziomach i w wielu dziedzinach. Pewna dowolność w transkrybowaniu nazwisk ukraińskich prowadzi do zakłócenia komunikacji między nadawcą a odbiorcą, zwłaszcza, jeżeli w bardzo krótkim czasie (czasami w odstępie jednodniowym) można zobaczyć w gazetach różne realizacje tego samego nazwiska, np. *Lewko Łukjanenko*, *Lewko Łukjanienko*, *Łewko Łukianenko*, *Lewko Łukianienko*, podane niejednokrotnie wraz z różnymi realizacjami imienia. Prasa stanowi jedno ze źródeł informacji, lecz podobne problemy z transkrypcją i transliteracją występują m.in. w pracach popularnonaukowych czy w Internecie³².

³⁰ Wydaje się, że pierwszy krok w tym kierunku został uczyniony. Zob. Т. Мельничук, *Антропоніми в українсько-польській міжмовній комунікації*, Ужгород 2013.

³¹ Znakiem * zaznaczam niepoprawne realizacje wypisane z materiału źródłowego.

³² Oto jeden z bardziej wymownych przykładów: nazwisko i imię obecnego prezydenta Ukrainy przetransliterowane jest jako *Viktor Fedorovič Ánukovič*, przetranskrybowane zaś: *Wiktor Fedorowycz Janukowycz* (transkrypcja), *Wiktor Fedorowicz Janukowicz* (transkrypcja spolszczona), *Viktor Fedorowych Yanukowych* (transkrypcja oficjalna).